

*Т. Ю. Куниця,
м. Київ*

СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЕКТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ

У статті висвітлено концепції формування відповідальності підростаючої особистості, шляхи здійснення експериментальної роботи та роль соціальних проектів у процесі формування відповідальності підлітків. Визначено завдання для успішної реалізації проекту та наведено орієнтовний план роботи.

Ключові слова: підлітки, соціальний проект, відповідальність.

Формування відповідальності пов'язане з розвитком автономності, утвердженням свободи особистості, тобто свободою прийняття рішень у всіх сферах життєдіяльності. Цій особистісній позиції часто заважає гіперопіка у сімейному вихованні. У школі вона виявляється у вихованні та навчанні. Така поведінкова установка дорослих реалізується у системі соціально-перцептивних стереотипів, уявленнях про нездатність учнів до автономної та самостійної діяльності.

У вітчизняній педагогіці поширені дві концепції формування відповідальності підростаючої особистості:

1) реалізація відповідальної залежності, у межах якої має функціонувати вихованець, здійснюючи різні види діяльності. При цьому методична перевага надається вихованню особистості у колективі і через колектив. Автор цієї концепції А. Макаренко наголошував на вихованні відповідальності як сильного почуття, емоційного переживання особистістю своєї відповідальності [4];

2) формування відповідальності особистості у контексті виховання її громадянськості та морально-духовної ціннісної спрямованості. Ця концепція втілювалась у виховній системі В. Сухомлинського, за словами якого, з раннього віку слід формувати здатність жити за принципами добра, відповідно до високих ідеалів, що передбачає розвиток душевності, сердечності, людяності, милосердя тощо [5].

В успішному формуванні відповідальності важливого значення набувають узгоджене розуміння учнями, учителями та батьками сутності та змісту відповідальності особистості, ціннісне ставлення до себе, інших та навколишнього світу, набуття досвіду відповідальної поведінки в умовах групової добродійної діяльності.

Експериментальна робота передбачала, що формування відповідальності в учнів 8–10-х класів у позаурочній добродійній діяльності здійснюватиметься шляхом вирішення таких завдань:

- усвідомлення цінності відповідальності та добродійної діяльності;
- розвиток мотивації учнів до відповідального поведіння;
- стимулювання творчого підходу, емоційно-психологічного зближення класного колективу на основі ціннісних і толерантних ставлень, спільних справ, діалогової взаємодії;
- засвоєння підлітком навичок добродійної діяльності шляхом здійснення соціальних проектів.

Однією з форм роботи щодо формування відповідальності у груповій добродійній діяльності стало проведення виховних годин, метою яких було роз'яснення таких понять, як “добродійність”, “відповідальність”, “соціальний проект”. Це викликано тим, що на констатувальному етапі було встановлено: значна частина учнів недостатньо розуміє ці поняття. Одне із занять – “Поспішайте робити добро” – було присвячено розкриттю змісту добродійної діяльності, її ролі в сучасному світі, необхідності відповідальної участі в ній. На наступному занятті “Соціальний проект – мета та засоби здійснення” було визначено шляхи реального здійснення добродійності й розглянуто проектну діяльність як один із найдієвіших засобів її втілення. Зрозуміло, що лише теоретичних занять недостатньо для засвоєння базових знань щодо добродійності та відповідальності, тому саме організація, здійснення, презентація та аналіз конкретного соціального проекту дає можливість закріпити знання на практиці.

Наступним кроком стала розробка тренінгової програми, спрямованої на підвищення рівня групової взаємодії та відповідальності в учнів 8–10-х класів, зменшення кількості конфліктів у шкільному колективі та підготовку до здійснення соціального проекту. Ми виходили з того, що у колективній діяльності важливим є не тільки обмін інформацією, а й планування спільних дій, вироблення, прийняття й реалізація рішень. Їхня ефективність залежить від того, наскільки гармонійним є взаємозв'язок між членами групи. Водночас повністю уникнути конфліктів у колективі неможливо. Але конфлікт не завжди відіграє негативну роль. Нерідко дезорганізація зумовлює пошук рішень, перехід взаємовідносин у групі до нової оптимальної якості.

Слід звернути увагу на те, що метод проектів не є новим у виховній роботі. Але, найчастіше, ідеї та форми втілення пропонують учням учителі, і саме це може створювати у дітей, а у підлітків насамперед, ситуацію нав'язування та відсутності зацікавленості у цьому виді діяльності. Тому ми вважаємо необхідною умовою вдалого формування відповідальності у добродійній діяльності ініціативу самих підлітків. Учитель має виконувати роль радника, коректора, а не примушувача. Ураховуючи психологічні особливості розвитку та прояву відповідальності у підлітків, необхідним є використання так званого превентивного контролю. Його сутність полягає у спеціально продуманій організації діяльності, спрямованої на створення ситуацій, що сприяють засвоєнню підлітками соціальних цінностей та зразків поведінки. Крім того, превентивний контроль сприяє мимовільному засвоєнню підлітками соціально-педагогічних стереотипів, в яких закріплено моральний досвід суспільства, що допомагає їм орієнтуватися в різних соціальних ситуаціях.

Соціальні проекти є найбільш важливими у становленні ціннісних орієнтацій підлітків, оскільки містять великий потенціал духовності, що виражається, на думку М. І. Кагана, у душевній безкорисливості, щирості або правдивості, любові й красі [3].

Соціально значуща діяльність, спрямована на допомогу іншим, як зовнішня діяльність підлітка відповідає всім вимогам з формування відповідальності як результату соціальної компетентності особи. Провідними принципами стимулювання соціальної активності підлітків є: добровільність і

свобода вибору форм соціально значущої діяльності; свідоме та послідовне залучення підлітків до соціальної творчості з урахуванням рівня розвитку їхньої соціальної активності; індивідуалізація соціально значущої діяльності, що забезпечує відповідність її змісту інтересам і здібностям підлітків; самоорганізація, яка сприяє включенню підлітків в суб'єкт-суб'єктні стосунки в процесі здійснення соціально значущої діяльності; інтеграції підлітка в середовище, яке дає змогу здійснювати на нього цілеспрямований педагогічний вплив, стимулювати прояв ініціативи; забезпечення суспільного визнання результатів діяльності; об'єднання підлітків з різними групами однолітків на основі єдності інтересів і духовної спільності.

Участь у соціальних проектах дає можливість реалізувати актуальні потреби щодо самовизначення та самореалізації саме у контексті групової добродійної діяльності, відчутти не тільки комфорт узгодженої командної колективної діяльності, а й виявити власну ініціативу та відповідальність, ствердитись у своїй компетентності, підвищити власну самооцінку та заслужити справжній авторитет, набути позитивного досвіду соціальної взаємодії.

Прикладом шкільного соціального проекту є проведення ярмарку добродійності. Експериментальні класи поділяються на малі групи, кожна з яких обирає собі той вид діяльності, який її цікавить. Наприклад, організація майстер-класів з виготовлення вітальних листівок для дітей з обмеженими функціональними можливостями, проведення інформаційних п'ятихвилин для школярів з метою поширення інформації про соціальні проекти та їхню роль у сучасному світі, створення тематичних фотовиставок, проведення благодійних ярмарків, створення рекламних роликів тощо. У групі здійснюється розподіл обов'язків та обираються відповідальні за кожен етап роботи. Кожна група створює сторінку у соцмережах, за допомогою якої координуються дії усіх учасників. За результатами роботи відбувається презентація та обговорення на загальношкільному рівні. Термін дії проекту необмежаний, але, на нашу думку, актуальним є здійснення та підбиття підсумків протягом одного навчального року. Далі він може мати продовження, а наступні учні перейматимуть досвід у своїх попередників.

Виходячи з того, що діяльність у рамках проекту передбачає взаємодію зі всіма учасниками освітнього процесу, включаючи батьків, існує побоювання, що заходи, які здійснюватимуться у школі, не знайдуть необхідної підтримки в сім'ї. Тому важливою є робота з батьками для організації взаємозв'язків між сім'єю і школою. Залучення батьків до реалізації проекту сприятиме підвищенню їхньої педагогічної компетентності, стимулюватиме їхню взаємодію з дітьми. Для цього можуть бути використані батьківські збори.

Отже, здійснення соціальних проектів є актуальним та дієвим способом набуття підлітками досвіду групової діяльності, у процесі якої формується така важлива якість особистості, як відповідальність. Саме її формування сприяє розвитку гармонійної особистості.

Література

1. Алексеєнко Т. Ф. Учитель – батьки – діти: пошук шляхів порозуміння : метод. поради з формування культури взаємин / Т. Ф. Алексеєнко // Шкільний світ. – 2005. – № 1.

2. Бех І. Д. Колектив як чинник створення унікальної ситуації виховання особистості / І. Д. Бех // Директор школи. – 2002. – № 6.
3. Каган М. И. О ходе истории / М. И. Каган. – М. : Языки славянской культуры, 2004.
4. Макаренко А. С. Методика організації виховного процесу / А. С. Макаренко // Твори : у 7 т. / Макаренко А. С. – К., 1954. – Т. 5.
5. Сухомлинский В. А. Рождение гражданина / В. А. Сухомлинский. – М. : Молодая гвардия, 1979.

*Н. Є. Миропольська,
м. Київ*

ФАКУЛЬТАТИВ ЯК ЧИННИК ВИКОРИСТАННЯ ЕСТЕТИКО-ВИХОВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

Розкрито основні засади запропонованої естетико-виховної технології для учнів 9-го класу засобами факультативу “Англійськість англійського мистецтва”.

***Ключові слова:** естетико-виховні технології, позакласна робота, факультатив, допрофільна підготовка.*

В основних положеннях Проекту Національної стратегії розвитку освіти України на 2012–2021 рр. визначено потребу кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти, її інтеграції в європейський освітній простір.

Орієнтація на майбутнє поза урахуванням культурно-ціннісних орієнтирів та безлічі культурних реалій, включених в особистісний контекст молодої людини, будучи обмеженою прагматично-раціональним компонентом, є не тільки безперспективною, а й згубною. Тому вважаємо, що саме *естетично-виховні технології*, застосовані в *позакласній роботі*, гармонійно врівноважать перебування учнів у школі та сформують забарвлене почуттями ставлення до навколишнього.

Позакласна робота має ефективні виховні можливості завдяки використанню різноманітних форм, методів та засобів взаємодії педагогів з підлітками. Це – клуби, секції, гуртки, факультативи тощо, де складаються доброзичливі стосунки, відбувається різнобічне спілкування і, головне, учні залучаються до творчої діяльності. На думку С. Короткової, зміст позакласної роботи – “це певною мірою адаптований соціальний досвід, різні аспекти людського буття, стосунки між людьми, духовність, мораль, мистецтво, наука, техніка тощо, які емоційно пережиті та відкарбовані у власному досвіді школяра” [1, с. 8].

Позакласна робота, завдячуючи безлічі площин підліткового спілкування, допомагає збалансувати почуттєві і смислові начала, адже, на жаль, саме цей аспект є дуже слабо розвиненим у підлітків. Характерними рисами старших підлітків є підвищена увага до нової інформації, активність, прагнення посісти певне місце в оточенні, потреба й активність комунікації з однолітками. І така “рухлива” форма, як позакласна робота, на відміну від відносно “нерухомої” статичної форми уроків з базових навчальних предметів, може посприяти гармонізації раціональної й емоційної сторін особистості підлітків.